

รายงานสืบเนื่อง

การประชุมสัมมนาวิชาการนำเสนอผลงานวิจัยระดับชาติ
เครือข่ายบัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยราชภัฏภาคเหนือ ครั้งที่ 16

และ

การประชุมวิชาการระดับชาติ มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบูรณ์ ครั้งที่ 3
“งานวิจัยเพื่อพัฒนากองถิ่น”

มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบูรณ์

ร่วมกับเครือข่ายบัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยราชภัฏภาคเหนือ

22 กรกฎาคม 2559

ณ มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบูรณ์

กลวิธีการใช้ภาษาที่พบในวัจนกรรมคุกคามหน้าอาจารย์ผู้สอน
ว่าด้วยการรักษาหน้าตนเองของนักศึกษา

Use of Linguistic Strategies in The Occurrence of Linguistic Strategies
of Face-Threatening Acts towards University Professors from
Face-Promoting Acts of Students

รัชนิวรรณ ประยงค์กุล¹

Ratchaneewan Prayongkul¹

¹สาขาวิชาภาษาอังกฤษธุรกิจบริการ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบูรณ์

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษากลวิธีทางภาษาที่แสดงการคุกคามหน้าอาจารย์ผู้สอนว่าด้วยการรักษาหน้าตนเองของนักศึกษา โดยใช้แนวคิดวัจนปฏิบัติศาสตร์ (Pragmatics) เกี่ยวกับทฤษฎีความสุภาพ (Politeness Theory) เรื่องวัจนกรรมคุกคามหน้า (Face Threatening Acts) อ้างอิงตามแนวคิดของบราวน์และเลวินสัน (Brown & Levinson, 1987) และการรักษาหน้าตนเอง โดยเฉิน (Chen, 2001) ผู้วิจัยเก็บข้อมูลโดยใช้แบบสัมภาษณ์อาจารย์ผู้สอนในรายวิชาพื้นฐานการใช้ภาษาอังกฤษ ระดับมหาวิทยาลัย จำนวน 16 คน ผลการศึกษาพบกลวิธีทางภาษาในการคุกคามหน้าอาจารย์ผู้สอนว่าด้วยการรักษาหน้าตนเองของนักศึกษาทั้งหมด กลวิธีหลักออกเป็น 4 กลุ่ม ได้แก่ กลุ่มกลวิธีตรงไปตรงมา กลุ่มกลวิธีปรับแต่งถ้อยคำ กลุ่มกลวิธีไม่ตรงประเด็น และกลุ่มกลวิธียับยั้งการกระทำที่คุกคามหน้าตนเอง

คำสำคัญ : วัจนปฏิบัติศาสตร์ ความสุภาพ วัจนกรรมคุกคามหน้า

Abstract

The research aims to study the occurrence of linguistic strategies to be used face threatening acts towards university professors by using the framework of Brown and Levinson's (1987) Politeness Theory based on Face Threatening Acts and Chen's (2001) Self - Politeness. The data was collected by interviewing 16 university professors who taught the subject "Fundamentals of English Usage". The findings show four groups of linguistic strategies: speaking directly, rephrasing, speaking off topic and avoiding face-threatening situations.

Keywords : Pragmatics, Politeness, Face Threatening Acts

บทนำ

การอยู่ร่วมกันในสังคมที่ให้ความสำคัญแก่ความอาวุโสไม่ว่าจะด้วยวัยหรือสถานภาพทางสังคมดังเช่นสังคมไทยนั้น จำเป็นจะต้องมีการแสดงความสุภาพเพื่อให้เกียรติซึ่งกันและกัน ภาษาเป็นอีกทางหนึ่งซึ่งผู้พูดจะสามารถใช้เป็นเครื่องมือในการแสดงความสุภาพต่อผู้ฟังได้ ทั้งนี้ต้องคำนึงถึงการใช้ภาษาควบคู่ไปกับความเหมาะสมด้านวัฒนธรรมด้วย เช่น การใช้คำเรียกแทนตนเอง นั้นหนา วงษ์ไทย (2553 : 134) พบว่าในสังคมไทย ผู้หญิงมีการใช้คำเรียกแทนตัวเองที่หลากหลายกับคู่สนทนาที่ไม่คุ้นเคย และยังมีนิยมเรียกคู่สนทนาที่ไม่คุ้นเคยที่มีอายุมากกว่าด้วยคำว่า “พี่” มากที่สุด เนื่องจากผู้ใช้คำเรียกขานคู่สนทนาว่า “พี่” ให้ความสำคัญกับปัจจัยด้านวัยของคู่สนทนา (นันทิกานต์ จันทร์อภิบาล. 2554: 40-41) นอกจากนี้การแสดงความสุภาพ (Politeness) ในสังคมไทยยังมีปรากฏในรูปภาษาได้ด้วย คือการใช้การลงท้ายคำพูด “คะ/ค่ะ” สำหรับผู้หญิง และ “ครับ” สำหรับผู้ชาย

การใช้รูปภาพให้เหมาะสมกับสถานภาพทางสังคมของอาชีพคู่สนทนานั้นถือเป็นการแสดงถึงการแสดงความสุภาพอย่างหนึ่ง เนื่องจากผู้ประกอบอาชีพแต่ละอาชีพจะมีศักดิ์ศรีและความภาคภูมิใจในอาชีพของตนเอง ในทางภาษาศาสตร์เราเรียกศักดิ์ศรีนั้นว่า หน้า (Face) ซึ่งหมายถึงภาพลักษณ์สาธารณะ หากเปรียบเทียบสถานภาพทางสังคมด้านอาชีพของบุคลากรในสถานศึกษาระดับอุดมศึกษาซึ่งประกอบด้วย อาจารย์ นักศึกษา และเจ้าหน้าที่ จะพบว่าอาจารย์ย่อมมีสถานภาพทางสังคมที่สูงกว่านักศึกษา ผู้วิจัยจึงคิดว่านักศึกษาไทยในฐานะที่มีสถานภาพทางสังคมต่ำกว่าอาจารย์น่าจะมีการใช้รูปภาพที่สุภาพและเหมาะสมกับสถานภาพระหว่างตัวนักศึกษาเองกับอาจารย์ผู้สอน เพื่อแสดงความเคารพและให้เกียรติต่อความอาวุโสของอาจารย์ผู้สอน ซึ่งหมายถึงการให้การยกย่องหน้าหรือภาพลักษณ์สาธารณะของอาจารย์ รวมทั้งพยายามหลีกเลี่ยงการใช้จรรยาบรรณคุกคามหน้า (Face threatening acts) อาจารย์ผู้สอน

อย่างไรก็ดี ผู้วิจัยซึ่งประกอบอาชีพเป็นอาจารย์ในสถาบันการศึกษาแห่งหนึ่ง ได้สังเกตการใช้ภาษาของนักศึกษากับผู้วิจัยซึ่งเป็นอาจารย์ผู้สอน รวมทั้งสอบถามเบื้องต้นกับอาจารย์ผู้สอนท่านอื่นพบว่าถ้อยคำที่นักศึกษาใช้ระหว่างการเรียนการสอนในห้องเรียนนั้นมักเป็นการกระทำคุกคามหน้าผู้สอนอยู่เสมอ ซึ่งในบางครั้งการใช้กลวิธีทางภาษาคุกคามหน้าอาจารย์ผู้สอนของนักศึกษานั้นเกิดจากนักศึกษาโดนคุกคามหน้าจากอาจารย์ผู้สอนก่อนจากการโดนถามคำถาม บ่น หรือตำหนิ ต่อหน้าเพื่อนนักเรียนคนอื่น นักศึกษาจึงรู้สึกว่าเขาโดนเสียหน้า ทำให้ปรากฏการใช้ภาษาในรูปแบบที่สะท้อนให้เห็นถึงการรักษาหน้าตนเองของนักศึกษา โดยการรักษาหน้าของผู้พูดซึ่งเป็นนักศึกษาในบางครั้งก็ส่งผลให้เกิดการคุกคามหน้าผู้ฟังที่เป็นอาจารย์ผู้สอนด้วยเช่นกัน ดังนั้นผู้วิจัยจึงต้องการศึกษากลวิธีทางภาษาคุกคามหน้าอาจารย์ผู้สอน ว่าด้วยเรื่องการรักษาหน้าตนเองของนักศึกษาในระดับปริญญาตรีเพื่อนำผลวิจัยไปใช้ในการสร้างความตระหนักด้านการใช้ภาษาของนักศึกษาให้สอดคล้องกับวัฒนธรรมไทยต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

ศึกษากลวิธีทางภาษาที่ผู้ถามหน้าอาจารย์ผู้สอน ว่าด้วยการรักษาน้ำของนักศึกษาตามแนวคิดวัจนปฏิบัติศาสตร์ (Pragmatics) เกี่ยวกับทฤษฎีความสุภาพ (Politeness Theory) เรื่องวัจนกรรมคุกคามหน้า (Face Threatening Act) และการรักษาน้ำตนเอง (Self – Politeness)

วรรณกรรมและทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง

วจนกรรมคุกคามหน้า (Face threatening acts)

บราวน์และเลวินสัน (Brown and Levinson. 1987) ได้คำจำกัดความของ “หน้า” ว่าหมายถึง ภาพลักษณ์ทางสังคมของแต่ละบุคคล โดยจำแนกหน้าออกเป็น 2 ประเภท ได้แก่ หน้าด้านบวก (Positive face) หมายถึง การเป็นที่ยอมรับและชื่นชมจากผู้อื่น และหน้าด้านลบ (Negative face) หมายถึง การต้องการเป็นอิสระ ไม่ต้องการถูกขัดขวางหรือถูกกำหนดโดยผู้อื่น รวมทั้งไม่ต้องการถูกรบกวน แต่การสนทนาที่เกิดขึ้นระหว่างผู้พูดและผู้ฟังมักจะเกิดการคุกคามหน้า (Face threatening act) ระหว่างคู่สนทนาอยู่บ่อยครั้ง ไม่ว่าจะเป็นวัจนกรรมคุกคามหน้าด้านบวก (Positive face threatening act) เช่น การแสดงความไม่เห็นด้วย การตำหนิ เป็นต้น หรือวัจนกรรมคุกคามหน้าด้านลบ (Negative face threatening act) เช่น การขอร้อง การสัญญา เป็นต้น รวมทั้งการใช้ถ้อยคำเพื่อรักษาตนเองของผู้พูดก็สามารถทำให้เกิดการคุกคามหน้าผู้ฟังได้เช่นกัน บราวน์และเลวินสันยังได้กำหนดทฤษฎีความสุภาพไว้ และแบ่งออกเป็น 5 ข้อ ได้แก่

1. Baldly	การกล่าวถ้อยคำหรือพูดออกไปตรง ๆ
2. Positive Politeness	การกล่าวถ้อยคำโดยใช้ความสุภาพเชิงบวก
3. Negative Politeness	การกล่าวถ้อยคำโดยใช้ความสุภาพเชิงลบ
4. Off record	การพูดไม่ตรงประเด็น หรือใช้ถ้อยคำแบบมีนัย
5. Without FTA	การไม่พูดหรือทำอะไรเลย เพื่อหลีกเลี่ยงการใช้ถ้อยคำที่จะก่อให้เกิดการกระทำคุกคามหน้า

เมื่อพิจารณาทฤษฎีความสุภาพดังกล่าวพบว่าทฤษฎีนี้ไม่สามารถอธิบายครอบคลุมถึงการแสดงความสุภาพต่อตัวผู้พูดเอง เน้นจึงสร้างทฤษฎีความสุภาพต่อตนเองขึ้นเพิ่มเติมจากทฤษฎีของ บราวน์และเลวินสันเพื่อให้ทฤษฎีความสุภาพสามารถอธิบายได้ครอบคลุมถึงผู้พูดและผู้ฟัง ดังต่อไปนี้

1. Baldly คือ การพูดตรงไปตรงมา ใช้พูดเมื่อผู้พูดรู้สึกว่าตัวเองเสียหน้าเพียงเล็กน้อยหรือไม่เสียหน้าเลย เช่น ผมนขอโทษ
2. With redress คือ การพูดโดยให้วิธีรับแก้ถ้อยคำ ใช้พูดเมื่อผู้พูดรู้สึกว่าตัวเองเสียหน้าบ้าง จึงใช้คำพูดตลกกลบเกลื่อน หรือกล่าวแสดงความเจียมตัว หรือถ้อย
3. Off record คือ การพูดแบบไม่ตรงประเด็น ใช้พูดในสถานการณ์เช่น ถูกทำผิดพัน การถูกสัมภาษณ์ การแถลงข่าว ผู้พูดมักจะพูดสิ่งที่จะทำให้ตนเองเสียหน้า คำพูดที่ใช้จะเป็นคำพูดที่ละเมิดหลักความร่วมมือของไกรซทั้งหมด
4. Withhold SFTA คือ การยับยั้งไม่กล่าวสิ่งที่จะเป็นการคุกคามหน้า หรือการไม่กล่าวสิ่งใดเลยเพื่อไม่ให้ตนเองเสียหน้าจากคำพูด

ดังนั้นผู้วิจัยจึงเลือกใช้ทฤษฎีความสุภาพของเนินมาใช้ในการวิเคราะห์กลวิธีทางภาษาที่แสดงการคุกคามหน้าอาจารย์ผู้สอนว่าด้วยการรักษาหน้าตนเองของนักศึกษา

วิธีดำเนินการวิจัย

2.1 การกำหนดประชากรและการเลือกกลุ่มตัวอย่าง

ผู้วิจัยเก็บข้อมูลจากอาจารย์ผู้สอน จากการเลือกกลุ่มตัวอย่างด้วยวิธีการเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง (Purposive Sampling) กล่าวคือ คัดเลือกเฉพาะอาจารย์ผู้สอนในรายวิชาพื้นฐานการใช้ภาษาอังกฤษแก่นักศึกษาชั้นปีที่ 1 ในภาคเรียนที่ 1 ปีการศึกษา 2556 มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบูรณ์ ซึ่งมีจำนวน จำนวน 16 คน

2.2 เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บข้อมูล

เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บข้อมูลครั้งนี้คือแบบสัมภาษณ์เพื่อเก็บข้อมูลเกี่ยวกับกลวิธีทางภาษาคุกคามหน้าอาจารย์ผู้สอน โดยมีข้อมูลที่ใช้ในการสัมภาษณ์คือ ชื่อสกุลอาจารย์ผู้สอน วันที่สัมภาษณ์ และรายละเอียดข้อมูลทางภาษาจากการสนทนาของอาจารย์ผู้สอนและนักศึกษาในชั้นเรียน

2.3 การวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยจะนำข้อมูลที่ได้จากสัมภาษณ์อาจารย์ผู้สอนมาจำแนกกลวิธีการรักษาหน้าตนเองโดยใช้แนวคิด วัจนปฏิบัติศาสตร์ (Pragmatics) เกี่ยวกับทฤษฎีความสุภาพ (Politeness Theory) เรื่องวัจนกรรมคุกคามหน้า (Face Threatening Act) อ้างอิงตามแนวคิดของบราวน์และเลวินสัน (Brown & Levinson, 1987) และการรักษาหน้าตนเอง (Self – Politeness) ตามแนวคิดของเฉิน (Chen, 2001) รวมทั้งวิเคราะห์กลวิธีทางภาษาคุกคามหน้าอาจารย์ผู้สอนของนักศึกษา ว่าด้วยการรักษาหน้าตนเองของนักศึกษา

ผลการวิจัย

1. ผลการวิจัย

ผลการวิจัยพบว่านักศึกษาใช้กลวิธีทางภาษาที่พบในวัจนกรรมคุกคามหน้าอาจารย์ผู้สอนว่าด้วยการรักษาหน้าตนเองทั้งหมด 4 กลุ่มกลวิธี แบ่งเป็น กลุ่มกลวิธีตรงไปตรงมา กลุ่มกลวิธีปรับแต่งถ้อยคำ กลุ่มกลวิธีไม่ตรงประเด็น และกลุ่มกลวิธียับยั้งการกระทำที่คุกคามหน้าตนเอง โดยกลุ่มกลวิธีตรงไปตรงมา ประกอบด้วย 2 กลวิธีย่อย ได้แก่ กลวิธีให้เหตุผลแบบตรงไปตรงมา และกลวิธีพูดยอมรับ กลุ่มกลวิธีปรับแต่งถ้อยคำ จำนวน 5 กลวิธี ได้แก่ กลวิธีพูดปฏิเสธ กลวิธีอ้างสิทธิส่วนบุคคล กลวิธีพูดล้อเลียน กลวิธีพูดอ้างถึงบุคคล/สถานที่อื่น และกลวิธีต่อว่ากลับ กลุ่มกลวิธีไม่ตรงประเด็น ประกอบด้วย 3 กลวิธีย่อย ได้แก่ กลวิธีพูดแนะนำ กลวิธีพูดเสียงประเด็น และกลวิธีพูดประชดประชัน ส่วนกลวิธียับยั้งการกระทำที่คุกคามหน้าตนเอง มี 1 กลวิธีย่อย คือ กลวิธีตัดบทสนทนา อย่างไรก็ตามก็พบความถี่ในการเลือกใช้กลวิธีทางภาษาในการรักษาหน้าตนเองมากน้อยต่างกัน ดังตารางต่อไปนี้

ตาราง 1 แสดงค่าร้อยละของกลวิธีการรักษาหน้าตนเอง

กลวิธีหลัก	กลวิธีย่อย	ร้อยละ
กลวิธีตรงไปตรงมา (baldly)	ให้เหตุผลแบบตรงไปตรงมา	16.67
	พูดแสดงการยอมรับ	2.38
	รวม	19.05

กลวิธีปรับแต่งถ้อยคำ (with redress)	พูดปฏิเสธ	38.10
	อ้างสิทธิส่วนบุคคล	2.38
	พูดล้อเลียน	2.38
	พูดอ้างถึงบุคคล/สถานที่อื่น	11.90
	ต่อว่ากลับ	7.14
	รวม	61.90
กลวิธีไม่ตรงประเด็น (off record)	พูดแนะนำ	2.38
	พูดเสียงประเด็น	4.76
	พูดประชดประชัน	9.52
	รวม	16.66
กลวิธียับยั้งการกระทำที่คุกคามหน้าตนเอง (withhold SFTA)	ตัดบทสนทนา	2.38
	รวม	2.38

จากตาราง 1 แสดงค่าร้อยละของกลวิธีรักษาหน้าตนเองที่นักศึกษาใช้พูดคุกคามหน้าอาจารย์ผู้สอน พบว่า นักศึกษามีการเลือกใช้กลวิธีทางภาษาแสดงการคุกคามหน้าอาจารย์ผู้สอนจากกลุ่มกลวิธีปรับแต่งถ้อยคำมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 61.90 ลำดับรองลงมาคือ กลุ่มกลวิธีตรงไปตรงมา คิดเป็นร้อยละ 19.05 อันดับที่สามคือกลุ่มกลวิธีไม่ตรงประเด็น คิดเป็นร้อยละ 16.66 และกลุ่มกลวิธีที่ใช้น้อยที่สุดคือ กลุ่มกลวิธียับยั้งการกระทำที่คุกคามหน้าตนเอง คิดเป็นร้อยละ 2.38

การที่นักศึกษามีการเลือกใช้กลวิธีทางภาษาแสดงการคุกคามหน้าอาจารย์ผู้สอนจากกลุ่มกลวิธีปรับแต่งถ้อยคำมากที่สุด อาจเนื่องมาจากเมื่อนักศึกษาถูกตำหนิหรือถูกรบกวนโดยการขอให้ทำสิ่งใดสิ่งหนึ่งจากอาจารย์ผู้สอน นักศึกษาสามารถปฏิเสธ ให้เหตุผล หรือพูดอ้างถึงบุคคล/สถานที่อื่น เพื่อรักษาหน้าของตนเองของตนเองจากการถูกตำหนิหรือถูกรบกวนจากอาจารย์ผู้สอนได้ อีกทั้งการที่นักศึกษาเลือกใช้กลวิธีในกลุ่มกลวิธีปรับแต่งถ้อยคำก็ยังเป็นการลดน้ำหนักในการคุกคามหน้าอาจารย์และการเสียหน้าของนักศึกษาให้น้อยลง แม้การเลือกใช้กลุ่มกลวิธีตรงไปตรงมาจะมีน้ำหนักการเสียหน้าของผู้พูดน้อยที่สุดตามที่เชินได้กล่าวไว้ แต่สำหรับในสถานการณ์การสนทนาระหว่างอาจารย์ผู้สอนกับนักศึกษา อาจเป็นกลวิธีที่ไม่เหมาะสม เนื่องจากมีระดับของสถานภาพทางสังคมที่แตกต่างกันเข้ามาเกี่ยวข้อง การที่นักศึกษาผู้มีสถานภาพต่ำกว่าอาจารย์ผู้สอนจะเลือกพูดแบบตรงไปตรงมาอาจทำให้ดูเป็นการเพิ่มน้ำหนักการคุกคามหน้าอาจารย์ รวมทั้งยังเป็นการแสดงความไม่สุภาพมากกว่าการเลือกใช้กลุ่มกลวิธีปรับแต่งถ้อยคำ

ลำดับต่อไป ผู้วิจัยจะนำเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูล โดยจะกล่าวถึงรายละเอียดเกี่ยวกับรายละเอียดภาษาและเจตนาของผู้พูดที่ปรากฏในแต่ละกลุ่มกลวิธี เรียงลำดับจากกลุ่มกลวิธีตรงไปตรงมา (baldly) กลุ่มกลวิธีปรับแต่งถ้อยคำ (with redress) กลุ่มกลวิธีไม่ตรงประเด็น (off record) และกลุ่มกลวิธียับยั้งการกระทำที่คุกคามหน้าตนเอง (withhold SFTA)

การรักษาหน้าตนเอง

1. กลุ่มกลวิธีตรงไปตรงมา (baldly)

กลุ่มกลวิธีตรงไปตรงมาเป็นการพูดตรงไปตรงมาก็คือเมื่อผู้พูดไม่รู้สึกละอายใจที่พูดออกไปทำให้ตนเองเสียหน้า ประกอบไปด้วยกลวิธีย่อยจำนวน 2 กลวิธี ได้แก่ กลวิธีพูดให้เหตุผลแบบตรงไปตรงมา และกลวิธีพูดยอมรับ ซึ่งมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

1.1 กลวิธีพูดให้เหตุผลแบบตรงไปตรงมา การพูดให้เหตุผลแบบตรงไปตรงมาในกรณีนี้หมายถึงการรักษาหน้าของผู้พูดด้วยการแสดงเหตุผลตรงกับประเด็นหรือหัวข้อที่คู่สนทนากำลังกล่าวถึง จากการวิเคราะห์ข้อมูลพบว่า รูปภาษาที่อาจารย์ผู้สอนใช้แสดงการถาม คือคำว่า “ทำไม” เพื่อดำเนินการศึกษาในประเด็นการมาเข้าเรียนสาย การแต่งกายผิดระเบียบ และอุปกรณ์ในการเรียน ดังนั้นเมื่ออาจารย์ใช้คำว่า “ทำไม” นักศึกษาจึงใช้ตอบคำถามด้วยการให้เหตุผลรวมทั้งยังปรากฏการใช้คำแสดงความสุภาพ “ครับ/ค่ะ” ท้ายประโยคอีกด้วย

ตัวอย่าง

1.1.1 อาจารย์ : ทำไมมาสาย

นักศึกษา : ตื่นสายครับ

1.1.2 อาจารย์ : ทำไมมาสาย

นักศึกษา : ตกรถครับ

อาจารย์ : ตกรถทุกอาทิตย์เลยหรือ

นักศึกษา : ครับ

1.1.3 อาจารย์ : ทำไมมาสายทุกคาบเลย

นักศึกษา : ผมตื่นเช้าไม่ไหว

1.2 กลวิธีพูดแสดงการยอมรับ การพูดแสดงการยอมรับคือการรักษาหน้าผู้พูดโดยไม่ปฏิเสธในประเด็นที่คู่สนทนา กล่าวถึงหรือกล่าวหา จากการวิเคราะห์ข้อมูลพบรูปภาษาที่ใช้ยอมรับของนักศึกษาคือคำว่า “ไม่เป็นไร” ในประเด็นที่เกี่ยวกับการโดนหักคะแนนจิตพิสัย และมีการใช้คำแสดงความสุภาพ “ครับ” ท้ายประโยค

ตัวอย่าง

1.2.1 อาจารย์ : เรามาสายทุกคาบแบบนี้ รู้มั๊ยว่าโดนหักคะแนนจิตพิสัยจนจะหมดอยู่แล้วนะ

นักศึกษา : ไม่เป็นไรครับ

2. กลุ่มกลวิธีปรับแต่งถ้อยคำ (with redress)

การพูดโดยใช้วิธีปรับแต่งถ้อยคำนั้น ผู้พูดจะเลือกใช้ก็ต่อเมื่อผู้พูดรู้สึกตัวตัวเองเสียหน้าบ้าง จึงใช้คำพูดล้อเลียน หรือกล่าวแสดงความเจียมตัว หรือถ้อย ประทับใจ ประกอบไปด้วยกลวิธีย่อยจำนวน 5 กลวิธี ได้แก่ กลวิธีพูดปฏิเสธ กลวิธีอ้างสิทธิส่วนบุคคล กลวิธีพูดล้อเลียน กลวิธีพูดอ้างถึงบุคคล/สิ่งอื่น และกลวิธีการต่อว่ากลับ ซึ่งมีรายละเอียดของแต่ละกลวิธีดังต่อไปนี้

2.1 กลวิธีพูดปฏิเสธ ตามที่เฉิน (Chen, 1995) ได้กล่าวว่า การปฏิเสธคือการที่ผู้พูดไม่ยอมรับที่จะกระทำบางสิ่งหรือพัวพันกับสิ่งที่อีกฝ่ายหนึ่งเสนอ จากการวิเคราะห์ข้อมูลพบว่า มีรูปแบบการพูดปฏิเสธทั้งหมด 3 รูปแบบ ได้แก่

การให้เหตุผล การใช้อุณาคบอความเล็ก และการเสนอทางเลือกอื่น การพูดปฏิเสธโดยให้เหตุผลนั้น หมายถึง การให้เหตุผลเพื่อแสดงเจตนาไม่ยอมรับหรือไม่ทำตามในสิ่งที่คู่สนทนากล่าวถึง ส่วนการพูดปฏิเสธโดยการใช้อุณาคบอความเล็ก และการพูดปฏิเสธโดยการเสนอทางเลือกอื่น หมายถึง การเสนอทางเลือกอื่นที่ไม่เกี่ยวข้องกับคู่พูดเพื่อแสดงเจตนาไม่ยอมรับหรือไม่ทำตามในสิ่งที่คู่สนทนากล่าวถึง รูปภาพที่ใช้ในการปฏิเสธโดยให้เหตุผลคือ “รีบไป” “ทำงานดิ๊ก” “ไม่ใช่ของหนู” “ไม่ได้เอามา” “เขียนไม่เป็น” “มองเห็น” “ไม่มี” “แม่บ้านก็มี” และ “ขายเสื้อมันสั้น” รูปภาพที่ใช้ปฏิเสธโดยการใช้อุณาคบอความเล็กคือ “แค่” “แป๊บเดียว” และ “ก็พอ” และรูปภาพที่ใช้ในการปฏิเสธโดยการเสนอทางเลือกอื่น คือ “คนอื่นเหอะ” และ “บอกหัวหน้า...สิ” ประเด็นที่นักศึกษาใช้กลวิธีพูดปฏิเสธอาจารย์ผู้สอนเกี่ยวกับ การถูกขอร้อง การถูกสั่ง และการถูกห้ามให้ทำสิ่งใดสิ่งหนึ่งในห้องเรียนร่วมกับการใช้คำเรียกขาน “อาจารย์” เพื่อแสดงการยกย่อง และการใช้คำแสดงความสุภาพ “ค่ะ/ครับ” ท้ายประโยคเพื่อลดระดับความไม่สุภาพ

ตัวอย่างการให้เหตุผล

2.1.1 อาจารย์ : นักศึกษา ช่วยอาจารย์ถือของไปที่ห้องพักอาจารย์หน่อยได้มั๊ยคะ

นักศึกษา : หนูรีบไปค่ะอาจารย์

2.1.2 อาจารย์ : ช่วยปลูกเพื่อนข้าง ๆ ที่หลับน้อยคะ

นักศึกษา : ปล่อยมันเหอะอาจารย์ มันทำงานดิ๊ก

2.1.3 อาจารย์ : เก็บขวดน้ำได้แก้ออกไปทั้งด้วยคะ

นักศึกษา : ไม่ใช่ของหนู หนูไม่ได้เอามา

การใช้อุณาคบอความเล็ก

ตัวอย่าง

2.1.4 อาจารย์ : ก่อนเริ่มเรียนเดี่ยวช่วยกันจัดเก้าอี้ให้เรียบร้อยก่อน

นักศึกษา : (จัดแค่เฉพาะเก้าอี้ที่ตัวเองนั่ง)

อาจารย์ : เก้าอี้ที่เหลือก็จัดให้เป็นระเบียบด้วย

นักศึกษา : จัดแค่พอนั่งก็พอแล้วอาจารย์

2.1.5 อาจารย์ : นักศึกษาวางโทรศัพท์ก่อนคะ หรือไม่ก็ออกไปโทรนอกห้อง

นักศึกษา : แป๊บเดียวจารย์

2.1.6 อาจารย์ : นักศึกษาไปแก้ไขงานตรงนี้นะใหม่อีกรอบคะ

นักศึกษา : อิกแล้วเหอะคะ หนูแก้หลายรอบแล้วนะ หนูไม่เอาคะเนนตรงนี้นี้แล้วก็ได้ เอาเท่าที่ส่งแล้วผ่านมาแล้วก็พอการเสนอทางเลือกอื่น

ตัวอย่าง

2.1.7 อาจารย์ : ออกมาเขียนยกตัวอย่างประโยคบนกระดาน 1 ประโยคคะ

นักศึกษา : อาจารย์ ทำไม่ต้องผมด้วยละ คนอื่นเหอะ

2.1.8 อาจารย์ : หมดเวลาพัก 10 นาทีแล้ว ช่วยไปตามเพื่อนที่อยู่ด้านนอกเข้ามาเรียนต่อหน่อย

นักศึกษา : อาจารย์บอกให้หัวหน้าไปตามสิคะ

2.2 กลวิธีอ้างสิทธิส่วนบุคคล การอ้างสิทธิส่วนบุคคลคือการรักษาหน้าตนเองด้วยการพูดอ้างในสิทธิที่ตนเองสามารถกระทำสิ่งใดสิ่งหนึ่งได้ จากการวิเคราะห์ข้อมูลพบว่า ภาษานักศึกษาใช้อ้างสิทธิส่วนตัวจะใช้คำพูดอ้างสิทธิโดยตรงโดยการบอกว่า “มันเป็นสิทธิ” ในประเด็นเกี่ยวกับการทาสีเล็บ ซึ่งเป็นเรื่องแฟชั่นในการแต่งกายของแต่ละบุคคล ดังต่อไปนี้

ตัวอย่าง

2.2.1 อาจารย์ : ทาเล็บด้วยสีที่ไม่เหมาะสมกับชุดนักศึกษาเลยนะคะ

นักศึกษา : มันเป็นสิทธิ

2.3 กลวิธีพูดล้อเลียน การล้อเลียนเป็นการนำถ้อยคำของบุคคลอื่นที่ได้พูดไปแล้วมาพูดเลียนแบบเพื่อให้เกิดความตลกขบขัน จากการวิเคราะห์ข้อมูลพบว่าถ้อยคำที่นักศึกษานำมาพูดล้อเลียนคือ “จะหมดสิทธิ์สอบ” ซึ่งเป็นถ้อยคำที่อาจารย์ผู้สอนได้พูดไปแล้วเพื่อเตือนนักศึกษาเกี่ยวกับการขาดเรียน ประเด็นที่พูดล้อเลียนคือ การดัดสีเล็บในการเข้าสอบ ดังตัวอย่างต่อไปนี้

ตัวอย่าง

2.3.1 เมื่ออาจารย์พูดตักเตือนนักศึกษาทั้งห้องว่า ใครขาดเรียนเกิน 3 ครั้งจะหมดสิทธิ์สอบ มีนักศึกษาคนหนึ่งพูดเลียนแบบว่า “จะหมดสิทธิ์สอบ”

2.4 กลวิธีอ้างถึงบุคคล/สถานที่อื่น การพูดอ้างบุคคล/สถานที่อื่นเป็นการรักษาหน้าของผู้พูดด้วยการกล่าวอ้างถึงบุคคลหรือสถานที่อื่นที่สามารถเป็นข้อแก้ต่างในประเด็นที่ผู้พูดถูกตำหนิได้ จากการวิเคราะห์ข้อมูลพบว่า ภาษานักศึกษาในการอ้างถึงบุคคลหรือสถานที่ได้แก่ “อาจารย์ท่านหนึ่ง” “เพื่อนคนอื่น” “กระเทยอีกห้องนึง” “เพื่อน” และ “ที่อื่น”

ตัวอย่าง

2.4.1 อาจารย์ได้ตักเตือนนักศึกษาที่ทำสีผมผิดระเบียบ แต่นักศึกษากลับพูดว่า “อาจารย์...(ชื่อ)...ทำสียิ่งกว่าสีผมของหนูอีก”

2.4.2 อาจารย์ : นักศึกษาผู้หญิงวันหลังใส่กระโปรงมานะคะ ไม่อนุญาตให้ใส่กางเกง

นักศึกษา : ทำไมกระเทยอีกห้องนึงอาจารย์ให้ใส่กระโปรงได้ละ

2.4.3 อาจารย์ : นักศึกษารับงานคืนไปทำมาใหม่คะ คัดลอกมาจากอินเทอร์เน็ตแบบนี้ ไม่ตรวจค่ะ

นักศึกษา : เพื่อนคนอื่นก็ทำเหมือนหนูไม่เห็นต้องทำใหม่เลย

2.5 กลวิธีต่อว่ากลับ การต่อว่ากลับคือการใช้ถ้อยคำของผู้พูดว่ากล่าวกลับไปที่คุณสนทนาเนื่องจากผู้พูดรู้สึกว่าคุณถูกคุกคามหนักรุนแรงเนื่องจากการไม่ได้รับความสนใจเท่าเทียมกับคนอื่น หรือการถูกตำหนิต่อหน้าบุคคลอื่น จึงได้ตอบด้วยการต่อว่ากลับเพื่อให้คู่สนทนา รู้สึกเสียหน้าเหมือนตนเอง

ตัวอย่าง

2.5.1 อาจารย์ : เสียบ ๆ หนอยนักศึกษาคณนนั้นนะ คุยทุกคาบเลย

นักศึกษา : อาจารย์ก็ว่าแต่ผม อาจารย์มีอคติกับผม

2.5.2 อาจารย์ถามชื่อนักศึกษาคนหนึ่งเนื่องจากจำชื่อนักศึกษาไม่ได้ นักศึกษาคณนนั้นจึงพูดว่า “อาจารย์ก็จำได้แต่ชื่อหัวหน้าห้องคนเดียวนั่นแหละ”

2.5.3 อาจารย์ : วันหลังถ้าแต่งตัวผิดระเบียบมาอีกก็ไม่ต้องเข้าห้องเรียนนะคะ

นักศึกษา : มีแต่อาจารย์นี้แหละครูอยู่คนเดียว

3. กลุ่มกลวิธีไม่ตรงประเด็น (off record)

จากการวิเคราะห์ข้อมูลพบว่านักศึกษาใช้กลวิธีน้อยในกลุ่มกลวิธีไม่ตรงประเด็นในการรักษาหน้าตนเองจำนวน 3 กลวิธี ได้แก่ กลวิธีพูดแนะนำ กลวิธีพูดเลี่ยงประเด็น และกลวิธีพูดประชดประชัน ซึ่งทั้ง 3 กลวิธีนี้นับพบการละเมิดหลักความร่วมมือเพียง 2 ด้าน ได้แก่ ด้านคุณภาพและด้านการตรงประเด็น โดยมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

3.1 กลวิธีพูดแนะนำ ในกรณีนี้ผู้ที่พูดแนะนำเป็นนักศึกษาซึ่งเป็นผู้แนะนำให้คำแนะนำแก่อาจารย์ที่มีความอาวุโสมากกว่า ผู้ได้รับคำแนะนำซึ่งเป็นอาจารย์ย่อมรู้สึกเสียหน้า รูปภาพที่นักศึกษาใช้ในกลวิธีพูดแนะนำพบ 1 รูปแบบ คือ รูปประโยคที่มีโครงสร้าง “อย่า+คำกริยา” ร่วมกับคำว่า “นิก” เพื่อใช้แนะนำในประเด็นที่เกี่ยวกับการเข้มงวดเรื่องกฎระเบียบการแต่งกาย ดังตัวอย่างต่อไปนี้

ตัวอย่าง

3.1.1 อาจารย์ : เป็นนักศึกษาปี 1 ต้องใส่รองเท้าผ้าใบขาวไม่ใช่หรือคะ ทำไมใส่รองเท้าดำมา

นักศึกษา : อาจารย์อย่าเคร่งนิกเลย

3.2 กลวิธีพูดเลี่ยงประเด็น เป็นการรักษาหน้าตนเองโดยการพยายามไม่พูดให้ตรงกับประเด็นที่เป็นหัวข้อสนทนาอย่างตรงไปตรงมา หรือเป็นการเลี่ยงประเด็นที่เป็นหัวข้อในการสนทนาที่จะเสี่ยงต่อการทำให้ตนเองเสียหน้า รูปภาพที่นักศึกษาใช้ในการพูดเลี่ยงประเด็นคือ การใช้คำที่สื่อความหมายไม่ตรงกับประเด็นที่อาจารย์ผู้สอนถาม ได้แก่ คำว่า “สืชมพู” เลี่ยงจาก “สีแดง” และ “ไม่มา” เลี่ยงจาก “มาสาย”

ตัวอย่าง

3.2.1 อาจารย์ : วันหลังห้ามทาเล็บสีแดงแบบนี้มาเรียนอีกนะคะ ให้เกียรติชุดนักศึกษาที่ใส่บ้าง

นักศึกษา : สืชมพู่คะอาจารย์

3.2.2 อาจารย์ : ทำไมมาสายตั้งชั่วโมง

นักศึกษา : ว่าจะไม่มาแล้ว

3.3 กลวิธีพูดประชดประชัน การพูดประชดประชันหมายถึงการพูดเป็นเชิงกระทบกระทั่งแตกตื้น (ราชบัณฑิตยสถาน. 2556, 2554 : 703) จากการวิเคราะห์ข้อมูลพบว่า ประเด็นที่นักศึกษาใช้กลวิธีพูดประชดประชันคือ เรื่องการสอบและเรื่องการแต่งกาย ร่วมกับการใช้คำแสดงความไม่สุภาพ “แม่ง” และ “วะ”

ตัวอย่าง

3.3.1 อาจารย์ : คนที่สอบไม่ผ่าน ตามสอบแก้ตัวด้วยนะ

นักศึกษา : สอบไม่ผ่านก็ไม่เรียนแม่งละ

3.3.2 อาจารย์ : นักศึกษามาสอบ ควรจะแต่งกายให้เรียบร้อย ไม่ใช่ใส่รองเท้าแตะมาแบบนี้

นักศึกษา : ไม่สอบก็ได้วะ (เดินออกจากห้องเรียน)

3.3.3 อาจารย์ : เรียนก็ไม่ตั้งใจ การบ้านก็ไม่ทำ งานก็ไม่ส่ง จะเรียนจบมัย

นักศึกษา : เรียนไปก็โง่งเหมือนเดิมแหละ

4. กลุ่มกลวิธียับยั้งการกระทำที่คุกคามหน้าตนเอง (Withhold SFTA)

การยับยั้งการกระทำที่คุกคามหน้าตนเองเป็นการพูดเพื่อการยับยั้งไม่กล่าวสิ่งที่จะเป็นการคุกคามหน้า หรือการไม่กล่าวสิ่งใดเลยเพื่อไม่ให้ตนเองเสียหน้าจากคำพูด เช่น การเงียบ การไม่วิพากษ์วิจารณ์ พบกลวิธีย่อย 1 กลวิธีเท่านั้น คือ กลวิธีดัดบทสนทนา ซึ่งจะกล่าวถึงรายละเอียดของกลวิธีดังต่อไปนี้

4.1 กลวิธีดัดบทสนทนา การดัดบทสนทนาหมายถึงผู้พูดใช้ถ้อยคำเพื่อแสดงการสิ้นสุดการสนทนาหรือแสดงเจตนาว่าไม่ต้องการดำเนินการสนทนากับคู่สนทนาต่อไป ภาษารูปที่พบในการใช้กลวิธีดัดบทสนทนาของนักศึกษา พบเพียง 1 ถ้อยคำคือ “ไม่อยากคุยกับอาจารย์แล้ว” ในสถานการณ์ที่ไม่ต้องการสนทนากับอาจารย์ผู้สอนต่อไปในประเด็นเกี่ยวกับ การขอส่งงานแก่ผลการเรียน I

ข้อมูล

4.1.1 อาจารย์ : ทำไมเพิ่งมาติดต่อขอแก้ I ตอนนี้ ผ่านมาจนจะหมดเทอมแล้ว จะหมดกำหนดแล้วเนี่ย ให้งานไป เธอจะทำส่งครูทันมั๊ย นักศึกษา : หนูไม่อยากคุยกับอาจารย์แล้ว (เดินออกจากห้องเรียน)

สรุปและวิจารณ์ผล

จากการวิเคราะห์ข้อมูลกลวิธีการใช้ภาษาที่พบในวจนกรรมคุกคามหน้าอาจารย์ผู้สอน ว่าด้วยการรักษาหน้าตนเองของนักศึกษา พบว่า กลวิธีรักษาหน้าตนเองของนักศึกษาซึ่งอยู่ในสถานการณ์ที่ถูกคุกคามหน้าจากการถูกรบกวน เช่น การขอร้อง การสั่ง การห้าม หรือจากการถูกตำหนิโดยอาจารย์ผู้สอนมาก่อนนั้น แม้นักศึกษาจะมีการใช้กลวิธีต่าง ๆ ร่วมกับการใช้คำเรียกขาน “อาจารย์” เพื่อแสดงความยกย่อง ซึ่งบางครั้งจะพบการใช้คำลดรูป ‘จารย์’ จาก ‘อาจารย์’ รวมทั้งยังพบการใช้คำแสดงความสุภาพ “ค่ะ/ครับ” ท้ายประโยค แต่ก็ยังคงแสดงถึงความไม่สุภาพและไม่เคารพต่ออาจารย์ผู้สอน เพราะถ้อยคำที่ใช้สนทนากับอาจารย์ผู้สอนแสดงถึงความไม่สุภาพของนักศึกษาผ่านเจตนาที่แฝงอยู่ เนื่องจากการที่นักศึกษาใช้ถ้อยคำเพื่อแสดงการรักษาหน้าตนเองย่อมส่งผลให้อาจารย์ซึ่งเป็นคู่สนทนา รู้สึกเสียหน้าได้ในเวลาเดียวกัน เช่น การใช้กลวิธีรักษาหน้าตนเองด้วยกลวิธีการต่อว่ากลับ เป็นกลวิธีที่นักศึกษาเลือกใช้เพื่อรักษาหน้าตนเอง แต่ก็แสดงการคุกคามหน้าของนักศึกษาได้ในเวลาเดียวกัน แต่นักศึกษาไม่รู้สึกตัวตัวเองเสียหน้า เนื่องจากเป็นเพราะนักศึกษารู้สึกเสียหน้าจากการถูกคุกคามมากกว่าจึงใช้การตอบโต้ที่รุนแรงกลับไปแม้ว่ากลวิธีนั้นจะเป็นการคุกคามหน้าตนเองด้วยก็ตาม การที่ผู้มีสถานภาพต่ำกว่าเช่นนักศึกษาทำให้ผู้มีสถานภาพสูงกว่าเช่นอาจารย์เสียหน้านั้นเป็นการกระทำที่คนในสังคมยังไม่สามารถยอมรับได้เนื่องจากมีเรื่องของ “หน้า” หรือศักดิ์ศรีของสถานภาพในสังคมของแต่ละบุคคลเป็นปัจจัยเกี่ยวข้อง ดังนั้นจากผลการวิจัยดังที่กล่าวมาผู้สอนควรสร้างความตระหนักรู้ด้านการใช้ภาษาของนักศึกษาให้สอดคล้องกับวัฒนธรรมไทยต่อไป เพื่อประโยชน์ในการใช้ภาษาให้เหมาะสมต่อการประกอบอาชีพและการอยู่ร่วมกับผู้อื่นในสังคมได้อย่างมีความสุข

กิตติกรรมประกาศ

วิจัยนี้สำเร็จลุล่วงไปได้ด้วยดีจากความเมตตาช่วยเหลือและการสนับสนุนของบุคคลหลายท่าน ซึ่งผู้วิจัยขอกราบขอบพระคุณเป็นอย่างสูง อันได้แก่

อาจารย์ ดร.นันทนา วงษ์ไทย อาจารย์ที่ปรึกษางานวิจัย ผู้ให้ความรู้ แนวคิดและคำแนะนำอันมีคุณค่าอย่างยิ่ง แก่ผู้วิจัย อีกทั้งยังให้ความเอาใจใส่ด้วยความอดทน มีเมตตา และให้กำลังใจให้ผู้วิจัยเกิดความอดสาหัสในการทำวิจัยครั้งนี้ให้เสร็จสมบูรณ์

คณาจารย์และผู้บริหารสถาบันการศึกษาระดับอุดมศึกษาแห่งที่กรุณาเอื้อเฟื้อข้อมูลในการทำวิจัยครั้งนี้ รวมทั้งให้การสนับสนุน และคอยช่วยเหลือด้วยดีมาโดยตลอด

ท้ายสุด ขอขอบพระคุณครอบครัวที่รักยิ่ง ผู้คอยสนับสนุนช่วยเหลือในทุก ๆ ด้าน รวมทั้งมอบความรักและกำลังใจที่สำคัญยิ่งให้เสมอมา

เอกสารอ้างอิง

- นันทนา วงษ์ไทย. (2553). คำอ้างอิงตนเองของผู้หญิงกับคู่สนทนาที่ไม่คุ้นเคย. *วารสาร The Journal*. 5(2): 121-136.
- นันทิกานต์ จันทร์อภิบาล. (2554). *การใช้คำเรียกขานคู่สนทนาที่ไม่คุ้นเคย*. สารนิพนธ์ กศ.ม. (ภาษาศาสตร์การศึกษา). กรุงเทพฯ : บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. ถ่ายเอกสาร.
- Beebe, L. (1974). *Socially Conditioned Variation in Bangkok Thai*. Dissertation (Ph.D). School of linguistics. University of Michigan.
- Brown, P; & Levinson, S.C. (1987). *Politeness: Some universals in language usage*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Chen, R. (2001). Self- politeness: A proposal. *Journal of Pragmatics*. 33: 87-106.